

PINTÉR KÁLMÁN

(1854—1902.)

A XIX. század katolikus köreiben a társadalmi összefogás és a megszervezett munka elhanyagolt terület volt. A béke boldog éveiben nem sokat törődtek ezzel a gondolattal. Ugyanakkor azonban a nemzetközi szabadkőműves világ veszedelmes törekvései egyre jobban behálózták a magyar társadalmat. A katolikus vallás örök igazságait divatjukat és idejüket mult maradványként kezelték az új tanok prófétái. Az idegen eszmékkel átítatott és az újonnan jött elemekkel alaposan felhigított magyar társadalomban mélypontra süllyedt a vallási, erkölcsi és nemzeti eszmék értékelése. De nemcsak magukat az eszméket irtogatták tervszerű kitartással a tömegek lelkéből, hanem szándékosan elhallgattatták azok régi és új hirdetőit is, akár írók voltak ezek, akár mások. Az erkölcs kemény talaján álló klasszikus írók műveinek egyre szűkebb lett a hatóköre a nemzeti multról keveset sejtő és pusztán az újat habzsoló gyökértelen olvasóközönség szemében. Csak kevesen voltak a választottak, akik sejtették a bekövetkezendő válságot, és féltek a jövőtől, ami a félrevezetett és szervezetlen magyarságra várt. Habár népszerűtlenséget jelentett a régi bevált igazságok védőjeként a munka küzdő porondjára lépni, és habár állandó gáncsoskodással kellett számolnia annak, aki szavát föl merte emelni az igazság védelmében, mégis akadtak néhányan, akik vállalkoztak erre az eszménymentő munkára. A küzdők első sorában találjuk a szerény és kevesektől ismert egyszerű piaristát: Pintér Kálmánt.

* * *

A történelmi emlékektől megszentelt földön, Tiszavárkonyban született 1854-ben. Édesatyja, Pintér Ferenc a község jegyzője volt, édesanyja pedig Képes Juliánna. A kedves és boldog családi otthonba igen korán beköszöntött a szomorúság. Az édesanya fiatalon, 26 éves korában meghalt, és négy kiskorú gyermeket hagyott maga után árván, köztük Kálmánt is. A gyermekek nevelése a betegeskedő és nehéz sorsa miatt sokat szomorkodó édesatyjára hárult. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, s ezután a kecskeméti piarista gimnáziumba iratták be. Szorgalmas és tehetséges diák volt, de különösen gyönyörű írással megírt tartalmas magyar dolgozataival keltett feltűnést. A hatodik osztály befejezése után, 1871-ben belépett a piarista rendbe. A Vácott töltött próbaév leteltével újra Kecskemétre került, és itt fejezte be középiskolai tanulmányait. A kecskeméti gimnáziumban minden évben feltűnően nagy számban szereplő iskolai pályatételek Pintért is többször munkára sarkalták, és a pályadíjnyertesek között az ő nevével is találkozunk.

Miután megszerezte az érettségit, a rend vezetősége a korabeli szokás szerint azonnali iskolai munkába állította. Első állomáshelye Veszprém volt. Itt kezdte meg a még alig húszéves fiatalember négy évig tartó próbaéves tanárkodását. A városban csakhamar otthon érezte magát. A barátságos összejövetelek, jótékony-célú előadások és kedélyes estélyek növelték először kedélyének veleszületett gaz-

dagságát, és tágították látókörét. Sokoldalú elfoglaltságában szilárdan kitartott hivatása mellett, és 1878 júniusában letette az ünnepélyes fogadalmat, s ezzel örökre hűséget esküdött rendjének. Az iskolai munka és a társadalmi szerepelgetés mellett saját szaktárgyaival is foglalkoznia kellett. Teológiai vizsgálatait magántanulással tette le, hasonlóképen szaktárgyaiból, a magyar és latin nyelvből az alapvizsgát. Veszprémben virradt rá életének legszebb napja, amikor 1878 június 28-án Kovács Zsigmond veszprémi püspök áldozópappá szentelte. A négyéves próbatanárkodás leteltével búcsút kellett mondania megkedvelt városának, Veszprémnek, és a budapesti rendházba költözködött át. A rend budapesti gimnáziumában ez alkalommal két évig tanított, s közben mint rendes egyetemi hallgató folytatta tanulmányait, és 1881 decemberében tette le a tanári vizsgát. Rövid budapesti tartózkodása után az 1882/83-i tanév elején már Kecskeméten találjuk. A «hirös» városba mint második otthonába tért vissza. Alig néhányéves megszakítással újra viszontláthatta diákkori barátjait és emlékeit. A Veszprémben megkezdett széleskörű társadalmi tevékenységét itt tovább folytatta. Minden közművelődési és művészeti megmozdulás élén ott szerepel, akár a város zenei életének felkarolásáról, akár pedig a városban szereplő szintársulat ügyének pártfogolásáról van szó. A zenekörnek és az úgynevezett felolvasó társaságnak tevékeny tagja. A város előkelőbbjeiből toborzott műkedvelő társasággal több alkalommal művészestélyeket rendeztek, ahol tréfás szindarabokat, költeményeket, zenedarabokat adtak elő a város népének szórakoztatására. Az összejövetelekről készült verses jegyzőkönyvei és bírálati sok kellemes percet szereztek a társaság tagjainak. Az iskolában is pompásan megtette kötelességét. Hogy közelebb férközhessék tanítványaihoz, és hogy minél jobban kezébe vehesse szellemi irányításukat, ezért megszervezte a kecskeméti piarista gimnázium önképzőkörét.

A sokoldalú és eredményes társadalmi munkájára, továbbá a jó tanárra figyelmes lett a rend vezetősége, és az 1888/89-i iskolaév kezdetén immár másodízben Budapestre helyezte. Tizenkét évet töltött itt a nevelés és tanítás hűséges szolgálatában. Tanári egyénisége itt bontakozott ki a maga teljességében. Munkakörének ellátásához megvolt a kitűnő rátermettsége, tehetsége, és nem hiányzott belőle a lelkiismeretesség és az ügybuzgalom sem. Szaktárgyait, különösen a magyar irodalmat nemcsak tanította, hanem tudományosan is foglalkozott vele. A tanítás alkalmával közölt gazdag ismeretanyagba lelket lehelt előadóképességének varázsával. Tanítványai közül mondotta az egyik, hogy az okulással együtt gyönyört és nemes élvezetet is merítettek Pintér Kálmán előadásaiból. Miként Kecskeméten, hasonlóképen itt is szívügye volt az önképzőkör, vagy ahogy korábban nevezték, a gyakorló iskola. Az itt végzett tizenkétéves munkájáról írta a kör vezetésében utódjának, Prónai Antalnak: «Örömmel emlékszem vissza, hogy minden év kedvező eredménnyel végződött és az ifjak nagy része buzgalommal működött.» Budapesti tanárkodása idején többször megfordult külföldön. Tanulmányútjai közül a millennium évében a Magyar Mérnök- és Építész Egyesület vezetésével rendezett hosszabb spanyolországi és portugáliai útját le is írta.

Pintér Kálmán huszonhat évig dolgozott az iskolában. Életének utolsó két évében iskolánkívüli beosztást kapott. Többször kifejezett élénk vágya volt ugyanis, hogy mint rendfőnöki titkár tehessen szolgálatot rendjének. A rend főnöke méltányolta sok irányban kifejtett érdemeit, és az 1900. év nyarán ki is nevezte titkárává. Ezt a kitüntető megbízatást azonban nem sokáig tölthette be, mert törekeny szervezetét megtörte az évekig tartó kemény munka. Üdülés céljából pályafutásának kezdőhelyére, Veszprémbe küldték nyugalomba. Itt ifjúkori

emlékei és régi jóbarátai között élt még benne a remény, hogy még egyszer munkába állhat. A Gondviselés azonban másképen intézkedett: 1902. november 8-án, férfikora derekán, 49 éves korában elhunyt.

* * *

Jelentékeny mozzanat volt Pintér Kálmán életében, hogy pályakezdő éveit éppen Veszprémben tölthette. Máshol is talált volna olyan rendtársakat, akik készségesen irányították és támogatták volna a kezdő tanár bátortalan lépéseit, de olyan mestert, mint amilyen Lévay Imre volt, a veszprémi gimnázium akkori igazgatója, csak itt találhatott. A lelkes és talpig ember igazgató mély és tartós nyomot hagyott Pintér Kálmán fejlődő egyéniségében. Elöljárója nemes jelleme, mindenkit megnyerő modora, komoly érdeklődése a város közügyei iránt, szívből átérzett és őszintén vallott törekvése az igaz, szép és jó felemelő eszméinek gyakorlati megvalósításáról, mélyen belevésődtek a fiatal tanár lelkébe. A mesternek a tanítványhoz írt leveleit olvasva azt látjuk, hogy Lévay szándékosan és céltudatosan igyekezett megnyerni fiatal tanárát életfelfogásának. Más tekintetben is döntően hatott életére. Lévay ugyanis 1876 őszén átvette a *Veszprém* című társadalmi és szépirodalmi hetilap szerkesztését. Ebből az alkalomból az újság egyes rovatainak vezetésére a veszprémi rendház tagjait kérte meg. A munkára sorakozók között ott találjuk Pintér Kálmánt is, kinek verses és szépprózai tárcái szívesen olvasott közleményei voltak a lapnak. Ez az újságírói működés irányította érdeklődését a társadalmi kérdések felé, és ébredező írói hajlamainak kibontakozására is jótékonyan hatott. Amikor pedig mestere a megnemértő áskálódások miatt otthagyta a *Veszprém* szerkesztését, és teljesen keresztényszellemű új lapot indított, a *Veszprémi Közlönyt*, Pintér ismét a munkatársak között foglalt helyet. A Veszprémben töltött éveiről és atyai jóbarátjáról a legmelegebb hála hangján emlékezett meg Lévay Imréről a Budapesti Katolikus Körben 1895-ben mondott emlékbeszédében.

A veszprémi évek után később Budapesten találkozott újra mesterével, ahol Lévay 1887-ben vette át a piarista gimnázium igazgatását. Lévay társadalmi tevékenysége itt a fővárosban még élénkebb lett. Lelkéhez nőtt kedves gondolata volt, hogy a szunnyadó katolikus öntudatot életre rázza a társadalmi életbe való komolyabb bekapcsolódással. Ebből a célból alapította meg a Budapesti Katolikus Kört. A katolikus erők összefogására és az egységes közszellem kialakítására irányuló munkájában Lévaynak ismét lelkes tanítványa, Pintér Kálmán lett a legközvetlenebb munkatársa. És amikor Lévayt 1891-ben a piarista rend tartományfőnökévé választották, akkor a Katolikus Kör irányításában betöltött vezető szerepét nem bízhatta másra, mint Pintér Kálmánra, akit sajátmaga nevelt eszméi továbbvitelére utódjául, és akivel lélekben és gondolkodásban szinte egybeforrott. Pintér Kálmán el is vállalta mint alelnök a Kör vezetését, és tíz évig derekasan megállta a helyét.

A kizárólag katolikus tevékenység a mult század utolsó évtizedeiben nem tartozott a népszerű és könnyű feladatok közé. A szabadkőműves és szociáldemokrata eszmékkel átítatott társadalom nagy része és ugyanezt a szellemet képviselő sajtó maró kritikával és gúnyolódással igyekezett elfojtani minden katolikus kezdeményezést. Mindezekből bőven jutott Pintérnek is, de a lekicsinylés és kritika nem szegte munkakedvét. A Katolikus Kör az ő vezetése alatt sok értékes és egészséges kezdeményezésnek lett a kiindulópontja. Az egyik körlevélben a katolikus írók és az olvasóközönség összefogására hívta fel a vidéki városokban is már szép számmal működő katolikus körök vezetőinek figyelmét. A Budapesti Körben gyakran felolvasó üléseket rendeztek, és erre buzdította a vidéki köröket is. A körök vezetőit

évenként közös értekezletre hívta össze, és ezeken az értekezleteken beszélték meg a katolikus irodalommal összefüggő kérdéseket. A Budapesti Katolikus Kör igen szerény helyiségben kezdte meg működését, de Pintér Kálmán alelnöksége idején felépült molnárutcai szép háza, s ezzel az összes katolikus körök központi székházat kaptak.

De nemcsak a Kör belső és külső ügyeinek intézése, a különböző összejövetelek megrendezése hárult az ügyvezető alelnökre, hanem e mellett irodalmi előadásaival és a közgyűléseken elmondott beszédeivel is példát mutatott az önzetlen munkára. Biztatásainak és bátorításainak a katolikus öntudat lassú ébredése lett az eredménye. Ez az ébredés szülte aztán a szövetkezeti ügyet, s ebből az anyagiak terén lett nagy haszna a csatlakozók tekintélyes táborának. A szövetkezeti gondolat nagyban elősegítette az alelnök elképzeléseinek részbeni teljesülését, a körök munkájának összefogását. Ezt minden lehető módon igyekeztek megvalósítani, és hogy ez sikerült, az Pintér Kálmán érdeme.

Mint alelnök tíz évig irányította a Budapesti Katolikus Kör ügyeit. Amikor 1901-ben lemondott tisztségéről, a Kör akkori elnökének, gr. Zichy Jánosnak ajánlatára a távozó Pintér Kálmánt a Kör örökös tiszteletbeli elnökévé választották.

A központi és vidéki katolikus körök érintkezése révén Pintér Kálmán nagy ismeretségre tett szert, amit szintén önzetlen és nemes cél érdekében gyümölcsöztetett. Legkedvesebb költőjének, Vörösmartynak felállítandó szobor érdekében országos mozgalmat indított. A nemzet lassan a nagy költő születésének százéves évfordulójához közeledett, és az ország fővárosában még mindig nem volt szobra. Erre a célra Pintér Kálmán a Budapesti Katolikus Kör segítségével egymaga 14 ezer koronát gyűjtött össze, s ezt az összeget aztán később a szobor felállítása céljából alakult országos bizottságnak adta át, melynek egyik alelnökévé is lett. Minthogy katolikus intézményből indult útjára a gondolat, e miatt is sok vádaskodást kellett eltűrnie, és csakhamar készen volt a gyanúsítás: «Vörösmartyt a katolikusok akarják maguknak kisajátítani». Itt azonban nem maradt adós a válasszal, hanem az aggályoskodóknak megüzente: «Vörösmarty egyáltalán nem volt vallásos költő, annyira sem mint Tompa, ki pap is volt, . . . felekezeti irányt vagy szellemet még messzelátóval sem fedezhet fel benne a legszemesebb kritikus». (Magyar Szemle, 1898. 14. l.) A véletlenül katolikus körből útjára indult mozgalom nem a felekezeti, hanem az egyetemes magyarság költőjét akarja megtisztelni a szobor felállítással. A szobor csak 1908-ban lett készen, s így nem teljesülhetett fáradozásáért kívánt egyetlen óhaja, hogy kalapot emelhessen «a Szózat költőjének szobra előtt.» A szobor felállításáról készült beszámolóban és a történetéről írt munkákban Pintér kezdeményező lépését sehol sem méltányolták, sőt meg sem említik.

Vörösmarty Mihály egyébként a legkedvesebb költője volt Pintér Kálmánnak. Gyulai Pál klasszikus Vörösmarty életrajza megjelenése óta ő volt az első, kinek új mondanivalója akadt a nagy lírikus alkotásairól. Addig nem hallott és kellőképen nem méltányolt művészi és erkölcsi értékek feltárásával terelte rá az irodalmi közvélemény figyelmét a magyar líra és költői nyelv legnagyobb mesterére. Erre az ébresztgetésre éppen a kilencvenes években volt szükség, amikor az olvasók feledésre ítélték halhatatlan alkotásait, és féltő volt, hogy Vörösmartyt is csak az irodalomtörténetekben számontartott többi nagy halott közé sorozzák be. Ez annál jobban fájt Pintér Kálmánnak, a «költő király» lelkes csodálójának, mert akkor mondották ki költészetére a végzetes ítéletet, amikor az alig másfél évtizede meghalt Arany Jánosnak szobra körül már ott álltak az állványok a Nemzeti Múzeum palotája előtt, és amikor szégyenszemre a millennium alkalmával a honfoglalás legművészibb dalosáról sehol meg sem emlékeztek.

Vörösmarty költészetéről vallott felfogását a költőről és műveiről írt dolgozataiban fejtette ki. E tanulmányai közül öt *Irodalmi dolgozatok Vörösmartyról* című művében összegyűjtve is megjelent (Széchenyi és Vörösmarty, A bölcselő elem Vörösmarty lyrai költeményeiben, Vörösmarty nőalakjai, Vörösmarty realizmusa, A vén cigány).

Széchenyi és Vörösmarty című tanulmányának megírására a legnagyobb magyar születésének százéves évfordulója serkentette. A nagy gróf tetteinek és gondolatainak Vörösmarty költészetében való művészi kikristályosodását mutatta be, és megrajzolta életük sorsának párhuzamosságát. Ez utóbbival kapcsolatban érdekes vonásokra hívta fel a figyelmet. Így többek között arra, hogy mindkettőjüket két legyőzhetetlen érzelem, a szerelem és hazaszeretet vonta varázskörébe, és e két érzelemtől hevítve éltek és dolgoztak. A szerelem egyformán boldoggá tette őket, a hazaszeretet pedig összetörte szívüket. A két rokonlelket a magyar nyelv szeretete is szorosán egymáshoz fűzte. Amit Széchenyi az Akadémia megalapításával elérni szándékozott, azt gyakorlatilag megtette Vörösmarty a pompázó költői nyelv megteremtésével. Egy gondolat azonban ólomsúlyként nehezedett Pintér lelkére: «Széchenyi születésének százados évfordulóján régóta áll már a szobor, mely nagy emlékét őrzi; Vörösmarty születésének is megülhetjük néhány év múlva százados évfordulóját. Neki is van szobra szülővárosában, de mily szép dolog lenne, ha a százados évfordulóig legalább csak megizmosodhatnék az az eszme, hogy megújított fővárosunkban megilletné egy hozzá méltó szobor a Szózat költőjét». (Irod. dolg. Vörösmartyról. 17. l.)

Pintér Kálmán egyéniségében megvoltak mindazok az előfeltételek, melyek nélkülözhetetlenek a művészi alkotások teljes megértéséhez. Különösebb előszere-tettel foglalkozott a filozófiával és esztétikával. Kitűnő ismerője és írója volt a magyar nyelvnek, és mint költőben benne volt a minden műélvezet alapfeltétele: a beleélési hajlam. Ezekről a tudományos erényeiről tesz tanuságot *A bölcselő elem Vörösmarty lyrai költeményeiben* című tanulmánya. Nem mint valami bölcséleti rendszer szócsövét boncolgatta Vörösmarty liráját, és nem is pusztán értelmi szempontból tette vizsgálat tárgyává költeményeit, hanem sokrétű érzelemhullámozását és színpompás képzelőerejét szemlélve ereszkedett le világnézeti, erkölcsi és metafizikai gondolatainak mélységébe. A másfélszáz lapra terjedő kötetkében ez a legalaposabb tanulmány, és Pintér irodalomtörténeti írásainak a legjavából való.

A nagy magyar klasszikusok műveiben, így Vörösmartyében is az erkölcsi értékek megbecsülését és tiszteletét sokra értékelte. Ebből a szempontból többször nyilatkozott a legújabb regényirodalomról, melynek írói gyakran a naturalizmus túlzásaival, az érzéki vonások részletes rajzával szerették csiklandozni olvasóközönségük idegeit. Ezzel szemben Vörösmarty a legnagyobb tisztelettel írt mindig a magyar nőről, alakjai a nő igazi eszményképei. A nemes gondolkozású «deli Hajnáknak és nyájas Enikőknek» a sorát vonultatta fel a századvég magyar hölgyei előtt *Vörösmarty nőalakjairól* írt tanulmányában, és azoknak a figyelmét akarta ráterelni a magyar nő legművészebb ábrázolójának költészetére, kiktől oly sokat remélt a legnagyobb magyarral együtt.

Arany és Petőfi realizmusából fakadó korizálás szemmeltartásával megvizsgálta, vajjon a millennium korabeli olvasóközönségnek nyújt-e valami olyant Vörösmarty költészete, amit annyira értékelték a legnagyobb magyar epikus és lírikus műveiben. Van-e Vörösmarty költészetében reális elem, hol és miben jelentkezik, és hogy egyeztethető ez össze a legnagyobb romantikusunk eszményi világfelfogásával? Arany és Petőfi nemes realizmusának nyomait kutatgatta Vörösmarty költői alkotásaiban, és nem eredmény nélkül. Költészetük reális vonásainak

közös forrását ugyanabban, a nemzeti élethez való szoros viszonyukban találta meg. Vörösmarty költői alkotásainak tárgyaiból jónéhány, alakjainak jellemzése, nyelve, de legjobban költői hitvallása kétségtelen bizonyítéka reális világszemléletének. Vörösmarty realizmusáról szóló fejtegetésével nem szándékozta a költő műveit kisajátítani a realizmus számára, hanem csak az eszményi és való elem megfelelő arányát mutatta meg, s így a realista ízlésűek szemével vizsgálva költészetét is, vallhatjuk róla: «Az igazi emberit kifejező nagy költő s mindenek fölött magyar». És ha már annyi szépet, okosat, korszerűt és művészt rejt magában a nagy író minden alkotása, akkor «magyar szívű közönség, tiszteld meg emlékét annak a vén cigánynak, aki a honfoglaló Árpádról legszebben hegedült neked, aki a sokat emlegetett erényeidről, a hazaszeretetről, szívetrázó dalokat játszott neked. Magyar férfiak, magyar nők, senki sem volt jobban a tietek, mint ő . . . És te magyar nő, kinek eszményképét ez a vén cigány alkotta meg legszebben, érzed-e te, mivel tartozol a szerelem, a női dísz és kellem, a honleányi erények, a női méltóság legékesebb szavú dalnokának? . . . Rólatok ő nem tudott mást, csak jót és szépet szólni» — írta Pintér A vén cigányról a költő saját szavaival és gondolataival festett jellemképben. Pintérnek mindez a «cigánykodása» csak egy célt szolgált: Vörösmarty költészetének megbecsülését és másokkal való megbecsültetését.

A kötetben megjelent tanulmányok két értékes vonását érdemes még kiemelnünk. Az egyik a széleslátókörű tudományos alapvetés, a másik pedig elméleti állításainak világos igazolása. Ez utóbbiból fakad írásainak elemző jellege. Gondolatai korában és ma is sok szempontból hézagpótlók, és a korabeli kritikus szavai szerint Gyulai Pál Vörösmartyról írt életrajzának nem érdemetlen kiegészítői. A kötetbe foglalt tanulmányokon kívül még egyéb dolgozatai is vannak a költőről. Az Irodalomtörténeti Közlemények 1891-es évfolyamában a költő 1849-i bujdosásának okát ismertette, a Magyar Szemlében pedig 1896-ban a költőnek állítandó szobor érdekében írt, majd két évre rá ugyancsak itt mint a legeggyetemesebb magyar költőről mondott el róla egyet-mást.

Szent László király szenttéavatásának hétszázéves évfordulójára jelent meg *Szent László a magyar költészetben* című összefoglaló műve. A legrégebb időtől a saját koráig végigvizsgálta a szent király személyével foglalkozó nép- és műköltészeti termékeket. Századokon át kedvelt alakja volt a nagy király a költészet sok ágának, és ezeket az egyházi énekekben, lírikumokban, epikai és drámai alkotásokban rögzített emlékeket szinte csokorba kötve nyújtotta az ünneplő keresztény magyarságnak. Tárgytörténeti szempontból is érdekes tanulmány ez. Hogy ugyanazon történeti személy szerepeltetésével mire képes a magasban szárnyaló költő, és mire a középszerű tehetség, mire hangolhatja a művészt Szent Lászlóról írván meggyőződéses kereszténysége, és hová rántja le panteista világszemlélete, a különböző írók alkotásainak ismertetésével kapcsolatban erről is tanulságos felvilágosítást nyújtott.

Pintér Kálmán irodalmi ízlése a XIX. századi klasszikus íróink művein és a költészetéről vallott felfogásukon csiszolódott. Tanulmányai arról tesznek tanúságot, hogy különösen Kemény Zsigmond, Gyulai Pál és Erdélyi János irodalmi tanításából merített bővebben. Mestereinek tudományos és szépirodalmi műveiből leszűrt irodalmi szemlélet mértékével ítélte kortársai műveiről. Szinte a harcra Gyulai Pálra emlékeztető hangon merészelt véleményt nyilvánítani kora regény- és novella-irodalmáról a Katholikus Szemlében 1897-ben közzétett *Újabb elbeszélő irodalmunkról* írt vázlatos áttekintésében. Szempontjai kemények és bátrak voltak, s elsősorban az erkölcsi és esztétikai értékek tiszteletbentartását fürkészte az írók alkotásaiban. Ámde ezekből elég keveset talált éppen a legnépszerűbb művekben, s e miatt

volt lesújtó a véleménye a kilencvenes évek szépprózájáról. Az irodalmi gaz felburjánzásának lehetőségét a komoly kritika hiányában látta. Kevesen voltak, akik e miatt föl merték volna emelni a szavukat, és felelősségre merészkedtek volna vonni az olvasóközönség irányítására hivatott tekintélyeket. Akik erre mégis felbátorodtak, azok elsősorban Beöthy Zsolt mellének szegezték neki a vádakat, és számonkérték tőle, vajjon miért burkolódzik az «éles ítéletű» tekintély a ködös általánoságokba, és miért nem mond határozott véleményt egyes írók műveiről? Amilyen biztos állásfoglalást szeretett volna látni Pintér is a hivatalos tekintélyek műveiben, olyan világosan és nyíltan közölte gondolatait néhány népszerű regény- és novellaíróról. Különösen Mikszáth Kálmán, a kibontakozni kezdő Herczeg Ferenc és Bródy Sándor írásait elemezte részletesebben. Az írók népszerűsége nem befolyásolta ítéleteit. Bőven akadt elismerő szava Mikszáthról, Herczegről és másokról, de kivétel nélkül ostromozta az erkölcsi fogyatékoságokat, a feltűnő számban felbukkanó magyartalanságokat és a nyelvi pongyolaságot. A naturalizmus léhaságairól különösen Bródy műveinek ismertetésénél akad néhány elítélő megjegyzése. Mennyire igazak voltak a millennium éveiben a következőhöz hasonló kijelentései: «Tán a Bródyak előtt nemzeti történetünk is csak annyi, mint egy ocsmány eset, melyből novellát faragnak?»

Pintér Kálmán korában az iskolai év végén megjelent évkönyvek sok értékes irodalomtörténeti és egyéb tárgyú tanulmányt hoztak napvilágra országszerte. Vörösmartyról írt jeles dolgozatai közül is a bölcselő elemről szóló a piaristák budapesti gimnáziumának 1889. évi értesítőjében jelent meg először. Csaknem egy évtizeddel előtte a kecskeméti piarista gimnázium évkönyvében Arany János eposzáinak, a Toldi szerelme nyelvi kiválóságaira mutatott rá, más alkalommal pedig Kisfaludy Károly híres Aurórájának lírikusait ismertette hosszabb tanulmányban. Valószínűleg a filozófiának mint tannak költészetünkbe való bevonulása készítette *A költői pesszimizmussal* való foglalkozásra. A Veszprémi Közlöny 1887-i évfolyamában számolt be vizsgálatainak eredményeiről. A magyar irodalmi termékekben aránylag kevés sötétenlátó komor hangot talált. Ami van, az inkább sírvavigadás mint igazi borúlátás. Egy másik tanulmányában *A bűnbánat költészetével* foglalkozott. A bűnbánat gondolatának idegen és magyar írókra gyakorolt hatását és e gondolat művészi kiaknázásának módját vizsgálta meg.

Irodalomtörténeti vonatkozású tanulmányain kívül néhány kritikát is írt Pintér Kálmán. *Irodalmi forgácsok* és a *Látszat az irodalomban* (Magyar Szemle, 1893—94) című írásaiban kora reklám- és pártirodalmának veszedelmes kinövéseit ostromozta, a Katolikus Szemlében (1895, 1898—99) pedig Bayer József: A magyar drámai irodalom története című művéről és Pázmány Péter műveinek kiadásáról írt terjedelmesebb bírálatot. Kisebb kritikái nagyobbára fiatal katolikus írók műveiről szólnak. Legtöbbször kedélyesen célozgat a kezdő fiatalok műveinek gyarlóságaira, máskor meg bátorítja és buzdítja a megkezdett munka folytatására.

* * *

Nevelés ügyét nemcsak mint tanár, hanem mint tankönyvíró is szolgálta Pintér Kálmán. A magyar irodalomtörténettanítás megfelelő előkészítése céljából a középiskolák számára stilisztikai, retorikai és poétikai tankönyveket szerkesztett. Ez utóbbi megírásánál Erdélyi Károly rendtársa volt a munkatársa. A középiskolák számára szánt irodalomtörténetét is megírta, de kiadására már nem került sor. Tankönyvei megírásánál a katolikus nevelés szempontjait tartotta szemelőtt, és ennek megfelelően válogatta össze az olvasmányi anyagot. Nagy terjedelmük és túlságosan tudományos nyelvük miatt nem lettek népszerűekké. Aránylag rövid

ideig használták a középiskolákban. A középiskolás ifjúságnak szánta a millennium évében megjelent *Irodalmunk a millenniumig* című rövid irodalomtörténeti összefoglalását. A könnyed, mesélő modorban megírt könyvecske egységes képben vázolta kis olvasója szeme elé a magyar irodalom fejlődéstörténetét. Hogy jobban megnyerje olvasói tetszését, ezért a nagyobb írók arcképét is közölte az írókról szóló résznél. Mondanivalóját nem terhelte meg évszámokkal, hanem csak a legfontosabbak említésével afféle szellemtörténeti összefoglalást nyújtott. Büszke önérzettel írt a félezeréves magyar irodalomról, és ezt az önérzetet olvasói lelkében is ébresztgetni igyekezett. Szintén a diákoknak szánta a *Magyar drámai mesék* című művét. Egyszerű novellisztikus stílusban huszonnégy legkiválóbb magyar drámának meséjét foglalta össze, és meg akarta könnyíteni az irodalomtörténettel foglalkozó tanulók munkáját. Hasonló célt szolgált Vörösmarty Cserhalomjának és Torquato Tasso: A megszabadított Jeruzsálem című művének szemelvényes és jegyzetekkel ellátott kiadása. E kiadások bevezető lapjain részletesen tájékoztatja az olvasót a kiadott művek megértéséhez és értékeléséhez szükséges tudnivalókról.

* * *

A költők nagy barátja maga is költő volt. Élete végén szerteszét megjelent költeményeiből mintegy hetvenet összeválogatott, és elkészítette a kiadásra. Ez a vágya sem teljesülhetett, és zsengei kéziratban maradtak a mai napig. Legtöbbjüket fiatal korában vetette papírra, amint meg is írja egyik helyen :

«Megesett hát én velem is
Az a dolog, ami mással :
Hogy ifjonta barátságot
Szövögettem a múzsával.»

Nemesen érző és gondolkodó lelkének egyszerű és közvetlen megnyilatkozásai ezek a költemények. «Verejtékes munka közben, csüggedt, fáradt lett a lelkem, fényűzés volt verset írnom, hogyha néha ünnepeltem», — hangzik a másik önvalló-mása a költemények bevezetőjéül szánt Előhangban. Költői önérzetét nem fűtötte dicsőség utáni becsvágy, csak jólesett lelkének, ha búban-gondban, néha napján játszi kedvben, szent érzésben áhítatban hevesebben dobbant a szíve, és ezt kimondhatta dalban. A nagy piacra sem vágyott, hanem önmagának és néhány rokonlelkű barátjának szánta versben kifejezett érzéseit :

Lantomon az ének kis patak folyása,
Messze nem hallatszik méla csobogása,
Hajlongó fűszállal beszélget a habja,
S csevegését csak a völgy virága hallja.
Völgy az én magányom, kis patakja szívem,
Amit itten érez, eldalolja híven.
De rokonlelkekhez száll csupán az ének,
Virágai ezek csendes életemnek. *Költészetem.*

Költői lelkületét elsősorban szülőföldje ihlette dalra. Bejárta Várkony mezejét, és a dicső multnak emlékei, Endre és Béla története rajzoltak el szemei előtt. A régi nagy idők eseményei nyomtalanul eltűntek, és semmi jel sem figyelmezteti rájuk e történeti földön járó-kelet.

Nincsen emlék, hallgatag most Várkony,
Elmerengve nézi a Tiszát . . .
«Itt születtem én ezen a tájon»,
Gyermekeveim itten éltem át. *Szülőföldemen.*

Életének különböző mozzanatait is versekben örökítette meg. Korán el kellett hagynia a jegyzői házat, a zöldkalású rónát, mert «más irányba csalta a mosolygó tündér», és most írószobájában emlékei vissza-visszaszállnak. Hol örömmel, hol pedig mélabúval gondol azokra, akiket elhagyott, vagy akik még korábban elköltöztek mellőle. Édesanyját még mint gyermek vesztette el, és a gyermeket bús hangulatba ringatta a pótolhatatlan veszteség, amikor a karácsonyfa mellől hiányzott az édesanya. A fájó emlékek szomorú öröksége megmaradt a meglett férfi számára is. Életében sokat betegeskedő és boldognak soha nem látott édesatyja és korán elhunyt kis hugának emléke is többször megjelent lelki szemei előtt. Kedves hozzátartozói elvesztésén érzett fájdalmát az *Apám emléke* és *Húgom emlékének* című költeményeiben juttatta kifejezésre, és ezzel akart enyhíteni fájó érzésein.

Az elmúlás gondolata is sokat foglalkoztatta. E kérdés köré fűződő érzései azonban nem ragadták a kétségbeesésbe, hanem a szellem örök életébe és a feltámadásba vetett hite reményt élesztettek lelkében. Egyébként költeményei nagyobb részének a borongás az alaphangulata. Bútól, bajtól fáradt lelke a szabad természet ölében, a mező fái és virágai között találta meg az igazi enyhülést. A kedélyes baráti társaság is derűsebb hangokat csalt költői lantjára. Lelkének ezt a verőfényesebb felét juttatja szóhoz *A művészetek* című verse, melyben a festészet, szobrászat, zene és költészet között az elsőbbségért folytatott vitát írta le művészi módon.

A költészet iránt fogékony lelke nem tudta megérteni az olvasóközönség közönyét a nagy költők műveivel szemben. Ennek a közönynek a megtörésén sokat fáradozott. Minden alkalmat megragadott, hogy a közfigyelmet ráterelje a halhatatlanok egyéniségére és műveikre. Nevezetesebb évfordulók alkalmával folyóiratokban megemlékezéseket, lelkesítőhangú cikkeket írt. Költeményei között is akad a nagyok emlékének szentelt néhány óda. Így többek között Ányos Pál, nagynevű rendtársa, Révai Miklós és Katona József emlékének áldozott egy-egy óda megírásával. Amikor e nagyok emlékét idézte, akkor mindig a hazáért küzdő költő nemes példáját jelenítette meg, és szenvedő emberi szívüket juttatta szóhoz.

Miért élt? hogy szenvedve, túrva ő is —
Mint annyi más — dicsőségünk legyen;
Miért küzdött? hogy a művelt magyar nyelv
Zenéje hangozzék rónán, hegyen.
Költői lantját ez hangolta dalra,
Nagy lelkében ezért gyúladt láng;
S nyomát hagyá minden művében annak,
Mint kell szeretni téged, szép hazánk!

Révai Miklós.

Az ódai érzés heve Katona József kecskeméti szülőházán 1883-ban elhelyezett emléktábla leleplezése alkalmából írt ódájában a legtüzesebb. Ezt az ódáját ugyanabban a versformában írta, mint Arany János Széchenyi emlékezetét, és néhány szakaszának fenséges hangja is erre emlékeztet. Megrázó erővel jellemzi Bánk bánt, Petúr alakját és a szegény Tiborcot.

Tiborc — te sírokból kikelt vézna szellem,
Hová merül esdő tekinteted?
Közelg-e a jobb kor elnyomóid ellen —
Lelked jogát mikor remélheted?

Katona József.

Katona művét a Himnusz, a Szózat és a Hitel mellé állítja. Ezekhez az örök magyarságot lehelő művekhez kell állandóan visszatérnünk, valahányszor bajba sodródik a magyar.

Volt — s lesz idő, midőn a kishitűség
S hiú vágy ver tanyát a szíveken ;
Ősi jellegünkhöz meglazul a hűség —
Sorsunk írja, hogy néha úgy legyen . . .
De fénylenek lángoszlopink az éjben,
Tőlük nyer új irányt az elhaló,
És pezsdül a vér újra szívben, érben :
Műved — dicső — azok közül való.

Katona József.

Költeményei között néhány egyéb alkalmi verset is találunk. Ünneplő rendtársai tiszteletére, ismerősei névnapjára, esküvőkre vagy baráti összejövetelekre szeretett kedveskedni az alkalomnak megfelelő költemény megírásával. Ezekben azonban az előbbiekhöz viszonyítva túlteng a prózai hangnem. Epikai próbálkozásainak is ez a jellemző vonása.

Pintér Kálmán drámairással is megpróbálkozott. Három egyfelvonásos darabot írt. Mind a három alkalmi dráma. A *színész* című művét még kecskeméti tanár korában a városi színházban játszó társaság egyik tagjának ünneplése alkalmából adták elő, a *Mult és jövő* című drámája előadásával a budapesti piarista gimnázium ifjúsága a magyar nemzet fennállásának ezredéves fordulóját ünnepelte meg. A piarista iskolák alapításának háromszázéves évfordulójára jelent meg *Calazanczi szelleme* című drámai képe. A három darab közül ez utóbbi még a legsikerültebb. A drámai jambusokban írt művekben szegényes a cselekmény, s helyette lendületes párbeszédnek lendítik tovább a dráma menetét. A *Mult és jövő* című darabjában a megszemélyesített nemzeti Génius, az Erő, a Balsors és a Költő számol be a nemzet multjában játszott szerepéről, és a Balsors minden akadémikuskodása ellenére a másik három biztató és szebb jövőt ígér az ünneplő nemzetnek. A *Calazanczi szelleméről* írt művében pedig a gondolataiban gyötrődő István piarista és a világot mozgató nagy valóságok, a Hírnév, a Rang, a Vagyon és a Korszellem között pereg le a párbeszéd. A párbeszédnek kissé borongós hangulatába mindkét drámai képben a jobb jövő reménysége, a fiatalság képviselőjében megjelent ifjak, továbbá a nemzeti Géniusz erőteljes hangja és Kalazancius szellemének felemelő biztatása öntenek derűsebb hangulatot.

Szép prózai írásai közül legtöbb újságokban került az olvasók kezébe. A veszprémi és kecskeméti lapok szerkesztői mindig örömmel fogadták kedélyeshangú tárcáit. Amikor elhagyta Kecskemétet, a Kecskeméti Lapok szerkesztője még Budapesten is többször fölkereste verset vagy tárcát kérő leveleivel. Újságcikkei nagyobb része Calamus aláírással került a nyilvánosság elé. Cikkei nagyjából szellemes eszmefuttatások a városban lejátszódó eseményekről. A kecskeméti zenekedvelők, az úgynevezett úri banda szereplése, a felolvasó társaság ülései, a békebeli farsang bohóságai, majd utána hamvazószerda stb. hangolták lelkét az írásra. Falusi megfigyeléseit is leírta. Kézirati hagyatékában gondosan lemásolt költeményei mellett ott vannak hasonló gondossággal elrendezett novellái is. A falu egyszerű népének szánta a *Falusi krónikák* című kiadásra szánt tíz elbeszélését. Utazási emlékeit sem hagyta nyom nélkül elkallódnia. A már említett spanyolországi és portugáliai útját *Vázlatok spanyolországi és portugáliai utamról* című könyvében örököltette meg. A személyes élmények alapján készült útleírás a század legvégén jelent meg, és arról tesz tanúságot, hogy a szép iránt fogékony lelke és éles szeme bőven talált lejegy-

zésre méltót nemcsak a művészi alkotásokról, városokról, hanem magukról az emberekről is. Bármilyen művészi alkotás szemléletébe merült el azonban, és bárhová vetette is a sors utazásai közben, állandóan az maradt a meggyőződése: «A mi kis országunk nagyon szép ország . . . Budapestnél pedig szebb város nem sok van a vén Európában». Ennek az útleírásnak a kibocsátása volt utolsó irodalmi terméke. Megroppant egészsége miatt rohamosan közeledett a vég, és 1902-ben örökre kihullott kezéből az író toll.

Pintér Kálmán élete nemes eszmények szolgálatában pergett le. Mint költői lelkületű ember rajongója volt a szépnek. Ezt szomjazó lelke elsősorban a költői alkotások szépségével telítődött. A legnagyobb magyar klasszikusok, Vörösmarty, Petőfi és Arany alkotásaiban lelte meg a szép örökértékű kifejezését, s ezért kelt különösen Vörösmarty művei védelmére. Amit szívében-lelkében átélt, azt nem rejtette véka alá, hanem tanítványai és a nagyközönség lelkében is hasonló érzések hangolására törekedett. Lelkes és kitűnő tanár volt az iskolában. Szívéhez legközelebb álló tanítványa írta róla: «Tanári katedrája volt az, melyhez 26 éven át, gyermekkorától egészen összeroppanásáig fanatikus szeretettel ragaszkodott; ahol szíve egész melegét kitarja s ahol nem szerzett mást, csak rajongó barátokat. Jó tanár volt, aki szerette és becsülte tanítványait, lelkes tudós és nagykészültségű pedagógus, aki mindig tanult s mindig egész lelkét adta előadásaiban. És minő magyar, minő fanatikus, meggyőzően magyar, akinek a magyarságában volt valami különösen színes, egészen más árnyalat, mint ennek a kornak sovén magyarságában». (Erdősi Károly: Pintér Kálmán emlékezete. A budapesti piarista diákszövetség negyedik esztendeje. 1928.)

Izzó magyarságát meggyőződéses katolikus hite járta át. Ezt a két eszményt egyébe forrasztva nyújtotta tanítványainak, és ez volt mint tanárnak legnagyobb értéke. Tanítói mivoltát mint író sem tudta levetni. Amikor valamilyen tárggyal foglalkozott, akkor került az általános szószaporítást, hanem e helyett kézzelfogható és szemléletes részletezéssel nyerte meg olvasója értelmét és szívét. Művészi előadó készsége és előkelő modora az iskolában és a társadalomban is elősegítette törekvései sikerét. A társadalmi életben az igazságot és a jóságot hintette szét az emberek között. Hogy ezt minél tágabb körben tehesse meg, ezért volt szüksége szervezett egyesületi életre, és ezt a Katolikus Körben önmaga számára is megteremtette. Ennek a katolikus mozgalomnak lelkes és önzetlen harcosa volt. Ma, amikor a katolikus egyesületi élet jóformán minden szükségletére van megfelelő szervezetünk, alig tudjuk kellőképpen megbecsülni Szabóky Adolf legényegyleteiben, Lévay Imre és Pintér Kálmán katolikus köreiből megindult szervező munkát.

Fáradhatatlan tevékenységét nem jutalmazták kitüntetésekkel, hanem sokszor hideg közöny és a sajtó fagyos lekicsinylése kísérte kezdeményezéseit. Mindezek bántották önérzetét, de eszményi életfelfogása diadalmaskodott borús lelkihangulatán. Mesterének, Lévay Imrének, a «klasszikus szerzetesnek» életpéldája és *Kalobiotika* című műve segítette Pintér Kálmán kiegyensúlyozott egyéniségének kialakulását. Az egyszerűség és a derű jellemezte a mestert és a tanítványt egyaránt. Ebben a szellemben dolgozott minden feltűnési viszketeg nélkül csaknem három évtizedig a közjóért egyszerűen azért, mert jólesett neki a hite, hazája és a közügy érdekében kifejtett munka. Fáradozása nem volt hiábavaló, mert eszméi életrekeltek, és ez küzdelmeinek legméltóbb jutalma.

